

РОЗВИТОК ДАВНІХ МОВ ТА ЇХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В ОСВІТНЮ ПРАКТИКУ УКРАЇНСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

На основі аналізу історичної, мовознавчої та історико-педагогічної літератури досліджуються особливості становлення класичних мов та введення їх в освітню практику українських навчальних закладів. Автор характеризує періодизацію розвитку давніх мов та їх вплив на формування літературної української мови.

Ключові слова: класичні мови, мертва мова, період, літературна мова, запозичення, освітнє середовище.

На основе анализа исторической, языковедческой и историко-педагогической литературы исследуются особенности становления классических языков и введение их в образовательную практику украинских учебных заведений. Автор характеризует периодизацию развития древних языков и их влияние на формирование украинского литературного языка.

Ключевые слова: классические языки, мертвый язык, период, литературный язык, заимствование, образовательная практика.

The features of formation of classical languages and their introduction into educational practice of Ukrainian educational establishments are investigated on the basis of analysis of historical, pedagogical and linguistic literature. The author characterizes periodization of the ancient languages development and their influence on forming the literary Ukrainian language.

Keywords: classical languages, dead language, period, literary language, borrowing, educational practice.

Актуальність проблеми. В умовах глобалізації та європейської інтеграції нашої держави, знання іноземних мов та методик їх викладання стають одними із пріоритетних завдань освітньої діяльності України. В останні роки система навчання іноземних мов піддається модернізації. Проте ґрунтовна позитивна перебудова стане можливою лише за умови вивчення здобутків минулого у цій царині. Так, дослідження історії навчання іноземних мов у закладах освіти України набуває актуальності. Також цікавим видається аналіз розвитку класичних мов, що дасть змогу більш детально вивчити передумови запровадження зазначених курсів до освітньої системи нашої держави.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить, що історія розвитку національної школи є актуальним питанням та досліджується у працях В.Боднар, В.Вихрущ, Л.Вовк, О.Глузман, М.Євтух, С.Золотухіні, Д.Коржова, В.Майбороди, О.Сухомлинської та ін. Проте історія запровадження курсів іноземних мов у шкільну практику України все ще залишається малодослідженою.

Вчені-лінгвісти вдавались до аналізу розвитку класичних мов. Так, цьому питанню присвятили свої праці такі науковці, як Тронський Й.М. «Очерки из истории латинского языка» (1953), Широков О.С. «История греческого языка» (1983), та інші.

Однак, дослідження історичної, педагогічної та мовознавчої літератури свідчить, що проблема історії давніх мов ще не була предметом окремого наукового пошуку з точки зору педагогічної науки.

Метою даної статті є виявити особливості становлення класичних мов та передумови введення їх в освітню практику українських навчальних закладів.

Основний виклад матеріалу. Здавна, люди активно вивчали іноземні мови аби бути у змозі користуватись найліпшими здобутками європейської та світової науки. Основу змісту навчання складали давні, або класичні, мови - латинська, грецька, староцерковнослов'янська та ін.

Латинська мова (лат. *Lingua Latīna*) - належить до латинсько-фалікської підгрупи італійських мов індоєвропейської мовної сім'ї. Разом з іншими класичними мовами (давньогрецькою, давньоєврейською, церковнослов'янською та ін.) це одна з мертвих мов. Мертва мова - це мова, що відома лише завдяки письмовим пам'яткам [1]. Тобто люди-носії мови, для яких вона може бути рідною, не народжуються вже принаймні півтори тисячі років.

Назва мови походить від назви одного із стародавніх племен, які заселяли Апеннінський півострів приблизно три тисячі років тому - латинів (*Latīni*). Вони оселились у нижній течії ріки Тибру, в області, відомій під

назвою Лацій (Latium) зі столицею у місті Рим. Спочатку латинською мовою говорило невелике плем'я латинів, проте у результаті військових, політичних та економічних успіхів Стародавнього Риму латинська мова поширювалась.

Як зазначається у вступі до підручника з латинської мови [2], в історії розвитку мови виокремлюють декілька періодів.

1. Архаїчний (254 - 81 рр. до н. е.). Сюди відносять найдавніші пам'ятки латинської мови - написи, фрагменти обрядових пісень, законів VII - IV ст. до н. е. Початком літературної мови вважається 240 р. до н. е., коли військовополонений грек Люцій Лівій Андронік приніс до Риму трагедію і комедію латинською мовою як результат перекладу грецьких творів, зокрема Гомерової «Одіссеї». Видатними представниками цього періоду є римський комедіограф Плавт (254 - 184 рр. до н. е.), від якого до нас дійшли 20 комедій повністю і одна у фрагментах, та Теренцій (190 - 159 рр. до н. е.), автор шести комедій.

2. Класичний (81 р. до н. е. - 120 р. н. е.). Цей період найвищого розвитку латинської мови прийнято ділити на два віки - «золотий» та «срібний». Найвизначнішими представниками «золотого» віку (81 р. до н. е. - 14 р. н. е.) є Цицерон (106 - 43 рр. до н. е.), Цезар (100 - 44 р. до н. е.), Вергілій (70 - 19 р. до н. е.), Горацій (65 - 8 р. до н. е.), Овідій (43 р. до н. е. - 18 р. н. е.) та ін. Вони створили загальноприйнятий канон прозової і поетичної мови. «Срібний вік», або післякласичний період, (14 - 120 рр. н. е.) представлений творчістю Сенеки (4 р. до н. е. - 65 р. н. е.), Марціала (43 - 104 рр. н. е.), Тацита (55 - 120 рр. н. е.) та ін.

3. Пізній (або пізня латина) (III-III ст. н.е.). Третій період у розвитку латинської мови - це епоха пізньої імперії і виникнення після її падіння варварських держав. Античні традиції у літературній творчості поступово згасали. Як історичне джерело, зберегли своє значення твори Амміана Марцелліна (330-400 рр. н.е.), св. Ієроніма (348-420 рр. н.е.), св. Августина (354-430 рр. н.е.).

У період існування Римської імперії, аж до її розпуску у 1806 р.,

латинська мова була державною мовою, офіційною мовою писемних документів, мовою управління, війська, юриспруденції, торгівлі, школи, науки, літератури. У середньовіччі філософи і богослови користувалися латинською мовою для написання своїх творів. Довгий час вона залишалась офіційною мовою у Австро-Угорській імперії (XIX ст.) нарівні з німецькою. Медики та біологи користуються латиною донині.

У наш час латина вважається офіційною мовою держави Ватикан, а також Католицької Церкви.

У ході дослідження встановлено, що латинська мова мала свій вплив на формування так званої української латиномовної літератури. Вона створювалася протягом XV - XVIII ст. такими авторами як Григорій Сковорода, Станіслав Оріховський, Ян Юзефович та багато інших. Власне, будь-яка освічена людина того часу знала латину. Зараз дослідження цієї гілки української літератури набувають популярності: здійснюються переклади тогочасних літописів, богословських та етикетних текстів, провадиться активна робота з вивчення особливостей "української" латини. Однією з небагатьох перекладених перлин давньої української латиномовної літератури нині є Конституція Пилипа Орлика.

Українська мова запозичила багато слів з латинської мови, такі як альтернатива, варіант, дисципліна, ілюстрація, когнітивний, колегія, культура, план, студент та багато інших.

В освітніх закладах України латинську мову почали викладати із середини XV ст. з появою католицької релігії, після того, як Україна стала провінцією Польського королівства. На той час, в Європі латина була офіційною мовою законодавства та адміністрування, мовою вчених і дипломатів. Завдяки ній українська наука і культура піддалась позитивному впливу епохи Відродження. Знання латини відкривало доступ до найвидатніших досягнень європейської науки та надавало можливість навчатися у європейських університетах. Вперше, вивчення латинської мови на території України було запроваджено у Львівській колегії у 1606 р., де

навчання велось латиною.

Звернемося до ще однієї класичної мови - грецької. Давньогрецька мова (грец. Π 'ΕΜπ"Υ^{IK}Π уХшхха а Π 'ΕΜ^{AK}Π фюур) - одна з мов індоєвропейської групи, «пращур» сучасної грецької мови. Ця мова була поширена на території грецької ойкумени в епоху з кінця II тисячоліття до н.е. до V століття н.е.

Давньогрецька мова - це мова поем «Іліада» та «Одісея» Гомера, філософії та літератури часу Золотого століття Афін та Нового Заповіту Біблії. Нею розмовляли в імперії Олександра Македонського та царствах діадохів, давньогрецька мова була другою офіційною мовою Римської імперії та основною на ранніх етапах існування Візантії (поступово перероджуючись на середньовічну візантійську грецьку мову).

Достаменно невідомо, коли почала зароджуватись давня грецька мова. Проте записи найпершим варіантом грецького алфавіту, запозиченого у фінікійців, датуються 750 роком до н.е., вже після перемоги над Троєю. Вчені вважають, що саме в цей період жив видатний Гомер. Цікавим є той факт, що ранні грецькі надписи (близько 650 р. до н.е.) робились своєрідним способом: на першій строці текст йшов справа наліво, а на наступній - зліва направо, і так далі. Назва цього стилю - бустрофедон.

Давньогрецька мова пройшла такі етапи розвитку: архаїчний (XIV-VIII ст. до н. е.); класичний (V-IV ст. до н. е.); еліністичний (IV-I ст. до н. е.); пізньогрецький (I-VI ст. н.е.). У давньогрецькій мові існували діалекти: іонійсько-аттичний, дорійський, аркадо-кіпрський, еолійський, крито-мікенський (три останні об'єднують під назвою ахейський). Багата література класичного періоду була створена на іонійському діалекті (Гесіод, Геродот), на аттичному (Есхіл, Софокл, Евріпід, Аристофан, Платон, Арістотель, Фулідід, Ксенофонт, Демосфен), на еолійському (Алкей, Сапфо, Піндар). Епічна мова Гомера (VIII ст. до н. е.) містить у собі кілька діалектних пластів: південно-ахейський, еолійський і власне іонійський. Наприкінці V ст. до н. е. літературною мовою Греції стає аттичний діалект, в еліністичний

період сформувалася загальна грецька норма - койне - на аттичній та іонійській основі.

У середні віки давньогрецька стала зразком літературної мови Візантії, отримала статус класичної у Західній Європі в епоху Відродження і вплинула на розвиток нових грецьких мов. Також, грецька мова мала вплив і на українську.

Вже у староукраїнській мові відомі кількасот запозичень з візантійської грецької, принаймні третина з яких перейшла до народної мови: кутя, огірок, мак, миска, корабель тощо. Візантії завдячує Україна початки своєї науки, через візантійські культурні впливи поєднавшись опосередковано з античною наукою, філософською і ораторсько-літературною традицією.

Запровадження грецької мови в освітнє середовище України вперше відбулось у XV! ст. із заснуванням школи у м.Острог. Тогочасна Україна потребувала принципово нового типу шкіл, якою і стала Острозька академія, відкрита у 1580 р.. Її засновник, князь Костянтин, запрошував до викладання досвідчених викладачів-греків. Особливої уваги приділяли навчанням саме грецькій мові, бо вона асоціювалась із візантійською культурою, що принесла до нашої країни православ'я.

Як зазначає О.Мисечко [3], в епоху Відродження, в усіх духовних та світських школах Європи грецька та латинська мови були єдиними іноземними мовами, що вивчались. Це пояснюється тим фактом, що знання саме цих мов дарувало можливість вивчати класичну наукову та літературну спадщину Стародавніх Греції та Риму в оригіналі. Академік Л.Щерба називав латинську мову єдиною літературною мовою народів Західної Європи, та порівнював роль латини у європейській освітній системі з роллю рідної мови [4:22].

Як свідчить аналіз джерел, на території України вивчалась ще одна класична мова - церковнослов'янська. Церковнослов'янська - мертва давньослов'янська літературна мова.

Початки мови сягають 863 р., коли моравський князь Ростислав

звернувся до візантійського імператора Михайла III з проханням вислати йому місіонерів для виховання в Моравії місцевого духівництва. Вибір упав на братів Костянтина (в чернецтві Кирила) та Мефодія. Родом з Салонік, ці грецькі діячі досконало володіли слов'янською мовою у місцевому македонському варіанті. Костянтин створив окрему абетку, названу глаголицею, і вже прибувши до Великоморавії, почав перекладати нею богослужбові тексти.

В основу цієї новоствореної у процесі перекладу літературної мови, лягла найкраще відома Костянтину македонська говірка — і Костянтин, у міру свого знання її та бажаючи стати зрозумілим місцевому населенню, послідовно вводив у неї моравські елементи. А вже по смерті Костянтина у 869 році мовну й місіонерську діяльність продовжував Мефодій.

Уже за царювання Симеона, близько 893 р., створено нову абетку, кирилицю, подібну грецькій проте з елементами глаголиці, а в мові усунено моравських елементів та додано натомість болгарських.

Церковнослов'янська мова ніколи не була розмовною мовою. Це була надплеменна й наднаціональна мова, призначена для церковних і суміжних жанрів. З хрещенням України (Руси) церковнослов'янська мова була прийнята як церковна і літературна мова.

Висновки. Аналіз історико-педагогічної літератури дозволив стверджувати, що на теренах України здебільшого викладались три класичні мови - латинська, грецька та старочерковнослов'янська. В освітніх закладах нашої держави латинську мову почали викладати із середини XV ст. з появою католицької релігії, після того, як Україна стала провінцією Польського королівства. На той час, латина стала офіційною мовою, завдяки якій українська наука і культура піддалась позитивному впливу епохи Відродження. Запровадження грецької мови в освітнє середовище України відбулось у XV! ст. із заснуванням Острозької академії. Грецька мова асоціювалась із візантійською культурою, що принесла до нашої країни православ'я.

Література:

1. Ожегов С. Словарь русского языка/ Ожегов С.И - М.: «Сов. Энциклопедия», 1970.
2. Ревак Н., Сулим В. Латинська мова (для неспеціальних факультетів)/ Ревак Н.Г., Сулим В.Т. - Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2006.
3. Мисечко О. З історії запровадження іноземних мов у шкільну практику (X - XVIII ст.)/ Мисечко О// Шлях Освіти. - 2005. - №1. - с.45-52
4. Щерба Л. Преподавание иностранных языков в средней школе/ Щерба Л.В. - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1947.
5. Широков О. История греческого языка/ Широков О.С. - М., 1983.
6. Тронский И. Очерки из истории латинского языка/ Тронский И.М. - М.-Л.: Изд-во АИИ СССР, 1953.
7. Енциклопедія українознавства. У 10-х т. / Гол. ред. Володимир Кубійович. — Париж; Нью-Йорк: Молоде Життя, 1954—1989.
8. Мельник Я., Лазарович О. Церковнослов'янська мова: Навч.-метод. посіб. / Прикарпатський університет ім. Василя Стефаника; Івано-Франківська теологічна академія. — Івано-Франківськ : Гостинець, 200.